

Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Факултет по науки за образованието и изкуствата

Катедра по специална педагогика

АВТОРЕФЕРАТ

на тема:

**“Оценяване на уменията за самостоятелен и
независим живот у ученици с интелектуална
недостатъчност”**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научно
направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Докторант:

Ставрула Василикопулу

Научен ръководител:

Проф. д-н Мира Цветкова-Арсова

София, 2023

Съдържание

{ TOC \o "1-3" \h \z \u }

Увод

Интелектуалната недостатъчност представлява когнитивно-ментално нарушение на развитието на човека. Хората с интелектуална недостатъчност могат да се сблъскат с проблеми в основни житейски и ежедневни дейности като: самообслужване, независим живот, език, движение, учене, социални умения и т.н. Необходимо е за тази група от хора да притежават набор от подходящи умения, които да им позволят да живеят независимо от семейството им или от различни служби и институции. Също така е изключително важно те да имат социални интереси, личен живот и работа, които ще им осигурят достатъчен доход, необходим за тяхното добро качество на живот.

Ето защо независимият живот на хората с интелектуална недостатъчност е в центъра на международния научен интерес. Разработването на подходящ план и стратегии на действие за задоволяване на индивидуалните потребности и развиване на уменията за водене на независим живот, е сред основните цели на изследователите. Освен провеждането на изследвания, учените използват и наличната литература за преглед, като чрез нея те се опитват да анализират важноста на три аспекта: воденето на качествен независим живот, важноста от активност в ежедневните дейности и важноста от успешното интегриране на индивида в обществото.

Настоящото изследване има за цел да предостави насоки на различни организации относно стратегиите за подобряване на адаптивното поведение на хората с интелектуална недостатъчност и възможните методи да се оценят техните потребности. Освен това резултатите, които ще представим, са предназначени да бъдат стимул за осигуряване на необходими и целенасочени интервенции от всички участващи (публични и частни органи), за да могат хората с умствена изостаналост да придобият възможно най-много умения, които да им помогнат във воденето на по-самостоятелен живот.

За да дадем повече яснота върху тематиката, ще опишем и очертаем рамката на този проблем като минем през: основните понятия, какво означава увреждане, какви са критериите, за да се счита, че дадено лице има интелектуално увреждане, какви са отличителните черти на тези лица и как се класифицира интелектуалното увреждане според степента на индекса на интелигентност, съчетан с адаптивното поведение на индивидите, както и чрез прегледа на литературата какво е разпространението на

умествената изостаналост и какви фактори водят до него. След теоритичната част, ще преминем към практическата, а именно и анализът и процедурата на изследването ни, зададените изследователски и статистически хипотези, анализът на извадката от участници и инструмента за измерване, който е AAMD-скалата за адаптивно поведение за деца и възрастни (Nihira et. Al, 1974). И накрая, ще представим резултатите от изследването ни за оценка на уменията за независим живот на хора с интелектуална недостатъчност, посещаващи сдружения за хора с увреждания в префектурата Родопи, Гърция.

Глава I.

Интелектуална недостатъчност: дефиниции и особености

1. Видове увреждания

Уврежданията могат да се разделят на:

- Сензорни увреждания
- Двигателни увреждания
- Нарушения на когнитивно-менталното развитие
- Нарушения на психичното здраве
- Множество увреждания.
- Мултисензорно увреждане (сляпоглухота) (Oliver, 2009).

Интелектуалната недостатъчност принадлежи към когнитивно-менталните нарушения на развитието. Хората с умствена изостаналост могат да се сблъскат с проблеми в основни житейски и ежедневни дейности като: самообслужване, независим живот, език, движение, учене, социални умения и т.н.

2. Значение на термина ,интелектуална недостатъчност‘

Интелектуалната недостатъчност е увреждане, характеризиращо се със значителни ограничения както в интелектуалното функциониране, така и в адаптивното поведение. Обикновено признаците и характерните симптоми се проявяват преди 18-годишна възраст. Интелектуалното функциониране, наричано още интелигентност, се отнася до общ умствен капацитет, включващ умения като учене, разсъждаване, решаване на проблеми и т.н. IQ тестовете или още наричани тестове за интелигентност, са методи за измерване на интелектуалната функция и капацитет. Тестът работи с точки като резултати от около 70 точки индикират значително ограничение в интелектуалното функциониране. Адаптивното поведение е сбор от концептуални, социални и

практически умения, които се научават и изпълняват от хората в ежедневието им (AAIDD, 2016).

3. Диагностика и класификация на интелектуалната недостатъчност

Коефициентът на интелигентност (IQ) е показател, който измерва приблизителната интелигентност на дадено лице спрямо останалата част от населението. Коефициентът на интелигентност се измерва чрез различни методи, които обикновено включват тестове с въпроси или процедури с определени елементи. Впоследствие резултатите от тестовете за интелигентност показват различните нива, към които може да принадлежи изследваното лице. Американската психиатрична асоциация (2013) определя следните равнища на умствена изостаналост:

- Лека умствена изостаналост;
- Умерена умствена изостаналост;
- Тежка умствена изостаналост;
- Дълбока умствена изостаналост.

Днес диагнозата на умствената изостаналост не се основава само на резултатите от IQ теста за интелигентност, но включва и всички социални и психологически фактори, които определят адаптивното поведение и функциониране на дадено лице. Този начин на оценяване осигурява по-точна оценка на степента на интелектуалната недостатъчност. Процесът на диагностика също включва ментални оценки, резултатите от адаптивната функция по скалата на оценката на адаптивното поведение, базирана на описанията на когнитивните способности, както и наблюденията на лицето, извършващо процеса на оценка. Важно е оценката от IQ теста да се направи, използвайки най-новите обновени и съвременни тестове и скали, за да се избегнат недоразумения или неправилни диагнози, които биха могли да се дължат на промените в правилата на IQ теста с течение на времето. В заключение, трябва да се отбележи, че класификациите, базирани единствено на развитието на коефициента на интелигентност на дадено лице, крият рискове поради надценяване или обезценяване на общия процент на разпространение на интелектуалната недостатъчност. (Roeleveldetal, et al, 1997).

В МКБ-10 на Световната здравна организация (СЗО) се посочват следните степени на умствена изостаналост:

- лека – IQ от 50 до 69;
- Умерена – IQ от 35 до 49;
- Тежка – IQ от 20 до 34;
- Дълбока – IQ от 0 до 19.

В сила от 2022 г. е МКБ-11 на СЗО, в която са описани същите като преди степени на интелектуална недостатъчност, но без посочване на стойности на IQ. В МКБ-11 се говори още за „нарушение в интелектуалното развитие“ със следните степени:

- лека;
- умерена;
- тежка;
- дълбока.

4. Характерни черти и симптоматика

Има и други симптоми, които характеризират интелектуалната недостатъчност в допълнение към IQ теста. Това са признаци, които могат да покажат проблем в развитието на детето. Симптомите на интелектуална изостаналост варират в зависимост от тежестта на състоянието. Детето може да покаже следните признаци:

- ✓ Показва значително забавяне в развитието на двигателни умения, като например ходене.
- ✓ Забавянния се наблюдават и при речта, в комбинация с трудности в развитието на речеви умения и ученето на език.
- ✓ Затруднения със самостоятелността и самообслужването, а именно всички ежедневни дейности, които включват обличане, поддържане на лична хигиена и хигиенни навици, хранене, т.н.
- ✓ Те също имат затруднения с някои умения като планиране или организиране на програма, както и намиране на методи за решаване на проблеми.
- ✓ Проблеми в поведението и затруднения със социализацията.
- ✓ Интелектуалният капацитет не успява да се развие достатъчно и индивидът запазва детското си държание през годините.

- ✓ Проблеми се наблюдават и по време на учебната дейност и особено по време на уроците в училище. Също така се наблюдават сериозни затруднения при социализацията със съученици.
- ✓ Трудности в умението да се адаптират и да приемат нови ситуации и възможни промени, които настъпват в живота им.
- ✓ Социалните норми и тяхното спазване са трудни за разбиране от хората с интелектуална недостатъчност.

5. Разпространение

Световната здравна организация съобщава, че общият процент на хората с интелектуална недостатъчност в индустриализираните страни е близо 3%. Американската психиатрична асоциация докладва за около 1%, като мнозинството имат леко интелектуално увреждане и са предимно от мъжки пол в сравнение с женския пол (APA, 2022).

Използвани са различни диагностични инструменти и класификационни системи за оценка на разпространението на интелектуалната недостатъчност сред населението. Сред тях 62,3% използват Международната класификация на болестите (МКБ 10), 39,7% Диагностичния и статистически наръчник за психични разстройства (DSM)-IV (APA, 2000), 14,4% тази на Международната класификация на функционирането, уврежданията и здравето (ICF) и 31,5% разчитат на професионално мнение или клинична преценка (СЗО, 2007 г.). В резултат на това нивата на разпространение между проучванията изглеждат много различни, което води до липса на надеждност на епидемиологичните данни (Richardson, 1989). В последните две години се използват диагностичните критерии на МКБ 11 и на DSM-5, като най-актуални и съвременни.

6. Причините за появата на интелектуална недостатъчност

Процесът на идентифициране на причините за интелектуална недостатъчност се затруднява от факта, че много фактори си взаимодействат по сложни начини, създавайки многобройни и разнообразни симптоми на интелектуално увреждане. В повече от половината от случаите причините за интелектуална недостатъчност варират

и остават неизвестни (Maulik, et al., 2011; Armatas 2009; Stevenson-Procopio-Allen, Schroer, Collins 2003; Leonard, et al. 2003). Изследователите предполагат, че причината за появата на този проблем всъщност остава неизвестна в 30 до 40% от случаите (Biasini, Grupe, Huffman & Bray 2002; Glasson, Sullivan, Hussain & Bittles, 2005; -Allen, Schroer, Collins 2003).

Въпреки това е известно, че биологичните и екологични фактори влияят и могат да доведат до появата на интелектуална недостатъчност. Биологичните фактори могат да бъдат пренатални, перинатални и постнатални. Пренаталните причини включват генетични синдроми, хромозомни аномалии, генни ефекти, инфекции, вътрематочни инциденти, те включват излагане на плода към алкохол, наркотици или злоупотреба с вещества.

Перинаталните причини са свързани с преждевременно раждане и усложнения, вродени дефекти, засягащи мозъка или аноксия. Постнаталните причини са свързани с черепно-мозъчни увреждания след наранявания, възможни заболявания, удари или менингит, недохранване (Pratt & Greydanus, 2007; Shevell, 2008). Факторите на околната среда са свързани с ниското образователно ниво на родителите (раса, образование), липсата на общуване и близки отношения с родителите, както и използването на насилствено, неподходящо поведение спрямо децата или липсата на родителска грижа и сигурност. Наличието на несигурна връзка на привързаността, отделянето от майката и липсата на социална подкрепа също оказват значително влияние върху когнитивно развитие на индивида (Chatzichristou, 2011; Stasinou, 2020).

7. Концепция за адаптивно поведение

Изпълнението на лични и социални отговорности, както и много други поведения и роли бива наричано адаптивно поведение. Терминът се отнася до способностите, които човек трябва да притежава, за да може да посрещне лични и социални нужди и да се справи с изискванията на ежедневиия живот, очаквани въз основа на своята възраст и културна група.

Разбирането на адаптивното поведение е важно, тъй като то може да бъде катализатор както при диагностицирането, така и при предоставянето на подходяща рамка за интервенция за подобряване на необходимите индивидуални и социални умения (Tassé, et al. 2012). Следователно оценката на адаптивното поведение е важен

параметър за предоставяне на подходящи коригиращи образователни интервенции. Тези интервенции целят или частична, или пълна независимост на уменията, които най-често се изискват у дома, в училище, в класната стая, на работа или в общността, като по този начин допринасят за подобряване на качеството на живот, както на хората с интелектуална недостатъчност, така и на техните семейства.

Оценките на адаптивното поведение биват формални или неформални (Raines, & VanAcker, 2009). Първият разработен инструмент за оценка на адаптивното поведение е Скалата за социална зрялост на Vineland (Bruininks, Thurlow, & Gilman, 1987). Днес са налице редица налични инструменти за оценка на адаптивното поведение - повечето от тях са за специфични нужди, използват се от различни участници и техните резултати не се публикуват официално. Някои скали, като скалата за адаптивно поведение на AAMD, имат за цел да идентифицират групови и индивидуални нужди, както и да идентифицират общи области на дефицити, върху които да се работи в последствие (McCarver & Campbell, 1987).

Деца с лека до гранична интелектуална недостатъчност (MBID) често изпитват проблеми с адаптирането и функционирането в социални ситуации, което води до тяхното отхвърляне от околните или връстниците им. Това на своя ръка обикновено манифестира в проблеми в развитието на социалните взаимоотношения за децата с интелектуална недостатъчност. Изследването на факторите, които могат или да улеснят, или да възпрепятстват напредъка на социално-независимото функциониране, случващо се през късното детство и юношеството, са особено важни параметри за автономността и живота в общността. Като цяло късното детство и ранните юношески години са период на повишаване на социалната компетентност и независимост от семейството. Това е процес, който формира основата за напредък към евентуалното постигане на автономност на детето, така че то да може да се справи с изискванията на социалната среда.

Придобиването на тези умения, свързани с личното, домашното и общественото функциониране, т.е. способността за адаптиране, оказва влияние и може да допринесе значително за подобряване на качеството на живот. Деца с по-високо ниво на адаптивни способности също ще имат съответно положително приспособяване към изискванията на училищния живот. Следователно запълването на дефицитите в адаптивния капацитет могат да повлияят позитивно на способността за постигане на

академични резултати. Адаптивното поведение е от основно значение за равнището и за успеха в учебния процес.

Глава II.

Методология на изследването

Цел на изследването

Основната цел на това проучване е да се изследва нивото на умения за независим живот на хората с интелектуална недостатъчност в Гърция.

Специфичната цел на изследването е да се изследват възможните ефекти на пола върху уменията за независим живот на хората с интелектуална недостатъчност.

1. Хипотези и изследователски въпрос

Основна хипотеза е, че равнищата на уменията за адаптивно поведение и уменията за независим живот, оценени от скалата за адаптивно поведение (AAMD), ще се различават между двата пола.

Статистически хипотези

Статистическите хипотези на изследването са:

1. Има статистически значима разлика между двата пола и резултатите от подсектора на скалата за адаптивно поведение (AAMD).

Нулевите хипотези със съответните им алтернативни хипотези бяха:

1-ва нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Независимо функциониране по скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

1-ва алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Независимо функциониране на скалата за адаптивно поведение (ABS).

2-ра нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Физическо развитие на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

2-ра алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора за Физическо развитие на скалата за адаптивно поведение (ABS).

3-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Икономическа активност на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

3-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора Икономическа активност на скалата за адаптивно поведение (ABS).

4-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Езиково развитие на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

4-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора за Езиково развитие на скалата за адаптивно поведение (ABS).

5-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от Числата и фактора време на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

5-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от Числата и фактора време на скалата за адаптивно поведение (ABS).

6-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Домашна дейност на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

6-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Домашна дейност на скалата за адаптивно поведение (ABS).

7-ма нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Професионални дейности на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

7-ма алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Професионални дейности на скалата за адаптивно поведение (ABS).

8-ма нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Самонасочване на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

8-ма алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Самонасочване на скалата за адаптивно поведение (ABS).

9-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Отговорност на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

9-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора за Отговорност на скалата за адаптивно поведение (ABS).

10-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от коефициента на Социализация на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

10-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора Социализация на скалата за адаптивно поведение (ABS).

11-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Насилствено и разрушително поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

11-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Насилствено и разрушително поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

12-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Антисоциално поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

12-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Антисоциално поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

13-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Бунтарско поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

13-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора за Бунтарско поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

14-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неблагонадеждно поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

14-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неблагонадеждно поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

15-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора Отдръпване на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

15-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора Отдръпване на скалата за адаптивно поведение (ABS).

16-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Стереотипно поведение и странни маниери на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

16-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Стереотипно поведение и странни маниери на скалата за адаптивно поведение (ABS).

17-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неподходящи междуличностни подходи на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

17-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неподходящи междуличностно подходи на скалата за адаптивно поведение (ABS).

18-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неприемливо използване на тона на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

18-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неприемливо използване на тона на скалата за адаптивно поведение (ABS).

19-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неприемливи или ексцентрични навици на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

19-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Неприемливи или ексцентрични навици на скалата за адаптивно поведение (ABS).

20-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Самонасилственото поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

20-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Самонасилственото поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

21-ва нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Хиперактивни тенденции на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

21-ва алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Хиперактивни тенденции на скалата за адаптивно поведение (ABS).

22-ра нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Сексуално неприемливо поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

22-ра алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата от фактора Сексуално неприемливо поведение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

23-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора Психологическо смущение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

23-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и оценката на фактора Психологическо смущение на скалата за адаптивно поведение (ABS).

24-та нулева хипотеза: Няма да има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата на фактора Употребата на медикаменти по скалата за адаптивно поведение (ABS).

$$H_0: \mu_1 - \mu_2 = 0$$

24-та алтернативна хипотеза: Ще има статистически значима разлика между пола на участниците и резултата на фактора Употребата на медикаменти по скалата за адаптивно поведение (ABS).

2. Извадка

Извадката включваше лица с интелектуална недостатъчност на различни възрасти, чиито родители/или настойници са били членове на частни центрове или асоциации на Източна Македония и Тракия в Гърция на възраст от 16 до 31 години. Събрани са общо 118 въпросника. От тях 108 бяха сметени за валидни. Всички въпросници с непълни данни бяха изключени от процеса на изследване. Събраните оценки бяха попълнени от ръководителите на центрoвете, които посещаваха лицата с интелектуална недостатъчност. Коефициентът на интелигентност (IQ) на лицата беше оценен с WISC.

3. Процедура

Ръководителите на частните организации за лица с интелектуална недостатъчност бяха предварително информирани за нуждите на изследването и след като приеха да участват, въпросникът бе изпратен до тях, за да го прегледат предварително. Впоследствие бе назначена и индивидуална среща с тях, на която бяха лично и подробно информирани за целта и вида на изследването. Освен това, останалите служители на асоциациите бяха информирани за периода от време на протичане (начало - край / събиране на попълнените въпросници) и им бяха дадени допълнителни разяснения относно въпросника. Обикновено в тези центрове малко преди лятната ваканция, в началото на учебната година и по време на тържества, се организират събития, на които присъстват родителите. Тези периоди се считат за най-подходящи за информиране на родителите относно всякакви въпроси, включително и извънкласни дейности. Предвид Ковид пандемията по това време бе преценено, че периодът след

април е по-подходящ за раздаване на въпросниците- затова в различни дни от април 2020 г. до октомври 2020 г. въпросниците бяха раздадени и събрани в същия ден, в който бяха раздадени. Присъстващите бяха информирани първоначално от отговорните лица, а след това изследователят им дадени повече подробности за изследването. Тези родители или настойници, които бяха дали писмено съгласие за участие на детето им в изследването, получиха копие от Скала за адаптивно поведение (ABS), която те попълниха и изпратиха веднага. На служителите от организациите беше позволено да отговарят на всякакви въпроси, въпреки присъствието на изследователя. Това беше сметено за подходящо, тъй като участниците (родители и/или настойници) биха могли да са се почувстват по-комфортно да коментират някой въпрос с някой от персонала, който те познават, отколкото с изследователя. Те обаче бяха инструктирани, че трябва да останат неутрални, докато отговарят.

По време на попълването на въпросниците никой от служителите не бе в непосредствена близост до участника, за да не се повлияе по никакъв начин на преценката му. Преди да попълнят въпросниците, участниците бяха информирани, че данните ще бъдат поверителни и ще се използват само за изследователските цели. Също бяха информирани, че имат право да напуснат по всяко време, когато пожелаят, и право да бъдат информирани за статистиката от изследването след приключването му и за резултата от теста на лицето с интелектуално увреждане, който са попълнили.

Точната информация, дадена на участниците, беше:

1. Завършването на въпросника е доброволно, без последствия за участника.
2. Въпросниците бяха раздадени на съгласните да участват в изследването в началото на седмицата. Тогава, след като им беше дадено достатъчно време да ги завършат, се върнах в училищата да ги получа. По-конкретно, въпросниците бяха раздадени в понеделник и получени в петък.
3. Няма ограничение във времето за попълване на скалата за адаптивно поведение (ABS).
4. Целта на изследването беше да се оценят уменията за независим живот, така че след идентифициране на областите, в които хората с интелектуална недостатъчност изостават, както индивидуално, така и групово, да се организират подходящи интервенции за подобряването на уменията им.

5. Анкетите бяха анонимни и отговорите трябваше да бъдат честни.
6. Нямахте правилни или грешни отговори, участниците трябва да отбележат личната си гледна точка по въпросите.

Отне около 40 до 50 минути, за да се отговори на въпросника, а процесът на изследване продължи седем месеца.

4. Измерващ инструмент

Въпросникът на Американската асоциация по скалите за адаптивно поведение при интелектуална недостатъчност (AAMD ABS) се счита за подходящ за изследване на адаптивното поведение на деца и възрастни с умствена изостаналост. ABS-S е създаден през 1969 г. от Nihira, Foster, Shellhaas и Leland и е ревизиран през 1974 г. и 1993 г. за подобряване на надеждността. Този широко използван психометричен инструмент за адаптивно поведение (Moss, Hogg & Horne, 2008; Roszkowski & Bean 1980) има добра надеждност и валидност дори при хора от аутистичния спектър (Perry & Factor 1989), докато неговата надеждност и валидност се увеличават особено, когато оценяването е извършено от един човек (Hopp & Baron 2011; Spreat 1982).

5. Описание на ABS

Като се има предвид многоизмерният характер на адаптивното поведение, скалата за адаптивно поведение ABS / въпросник се състои от два раздела. Първият включва 66 айтъми, които представляват десет области и по-добре обясняват понятието „адаптивно поведение“. Тези различни поведенчески области са от съществено значение и са свързани с ежедневните умения и следователно се считат за съществени за независим живот.

10-те сектора в първия раздел са следните:

- Независимо функциониране, което се състои от подраздели, например Хранене (4 въпроса) като «Използва правилно и спретнато ножа и вилицата», Използване на

тоалетна (2 въпроса) като «Никога не е имало инциденти с тоалетна», Чистота (5 въпроса) като «Мие ръцете със сапун», Външен вид (2 въпроса) като «Отворена уста», Грижа за облеклото (1 въпрос) като «Избърсва и полира обувките, когато е необходимо», Обличане и събличане (5 въпроса) като «Напълно и самостоятелно облича себе си» , Пътуване (2 въпроса) като «Изминава няколко пресечки от болницата или училището, или няколко пресечки от дома, без да се изгуби», Друго независимо функциониране (5 въпроса) като «Използва телефонен указател».

- Физическо развитие, което се състои от подраздели, например Сензорно развитие (2 въпроса) като «Няма затруднения със зрението», Двигателно развитие (4 въпроса) като «Стои на пръсти» за десет секунди, ако бъде помолен»
- Икономическа активност, която се състоеше от подраздели, например Обработка на пари и бюджетиране (2 въпроса) като «Използва самостоятелно банкови услуги», Умения за пазаруване (2 въпроса) като «Отива до няколко магазина и посочва различни артикули»
- Езиково развитие, което се състоеше от подраздели, например Изразяване (5 въпроса) като «Пише четливо и разбираемо букви и думи», Разбиране (2 въпроса) като «Чете книги, подходящи за деца на девет или повече години», Социално езиково развитие (2 въпроса) като например «Използва фрази като „моля“ и „благодаря“»,
- Числа и време, които се състояха от 3 въпроса като «Прави просто събиране и изваждане»
- Домашна дейност, която се състоеше от подраздели, например Почистване (2 въпроса) като «Почиства добре стаята, например мете, събира прах и подрежда», Кухня (3 въпроса) като «Поставя всички прибори за хранене, както и салфетки, сол, черен пипер, захар и др., в научени позиции», Други домашни дейности (1 въпрос) като «Мие добре чинии, без да остава храна по тях»
- Професионални дейности, които се състоят от 3 въпроса като «Извършва работа, изискваща използване на инструменти или машини, напр. работа в магазин, шиене и т.н.»
- Самонасочване, което се състои от подраздели, например Инициатива (2 въпроса) като «Инициира повечето собствени дейности, напр. задачи, игри и т.н.», Постоянство (2 въпроса) като «Ще обърне внимание на целенасочени дейности за повече от петнадесет минути, например игра на компютърни игри, четене,

почистване», Свободно време (1 въпрос) като «Организира свободното време на сложно ниво, например играе билиард, лови риба и т.н.».

- Отговорност (2 въпроса) като «много надежден-винаги се грижи за личните вещи»
- Социализация (7 въпроса) като «Предлага помощ на другите »

Вторият раздел включва 44 айтъми, представляващи 14 области и обясняващи по-добре концепцията за „дезадаптивно поведение“. Тези области са свързани с поведение, което е социално неподходящо, но също включва и поведенчески разстройства.

14-те сектора подред са:

- Насилствено и разрушително поведение, което се състоеше от 5 въпроса като «Използва заплашителни жестове»
- Антисоциално поведение, което се състоеше от 6 въпроса като «Споделя клюки за другите»
- Бунтарско поведение, което се състоеше от 6 въпроса като „Има отрицателно отношение към правилата, но обикновено се съобразява“
- Неблагонадеждно поведение, което се състоеше от 2 въпроса като «Беше заподозрян в кражба»
- Отдръпване, което се състоеше от 3 въпроса като «Седи или стои в една позиция за дълъг период от време»
- Стереотипно поведение и странни маниери, които се състоят от 2 въпроса като „Барабанни пръсти“
- Неподходящ междуличностен подход, който се състоеше от 1 въпрос като „Говори твърде близо до лицата на другите“
- Неприемливо използване на тона, които се състоят от 1 въпрос като „Говори на висок глас или крещи на другите“
- Неприемливи или ексцентрични навици, които се състоят от 4 въпроса като «Подушва всичко наоколо»
- Самонасилствено поведение, което се състои от 1 въпрос като „Ухапва се или се самопорязва“

- Хиперактивни тенденции, които се състояха от 1 въпрос като „Говори прекомерно“
- Сексуално неприемливо поведение, което се състоеше от 4 въпроса като „Опитвал се е да мастурбира открито“
- Психологически смущения, които се състоят от 7 въпроса като «Не признава собствените си ограничения»
- Употреба на медикаменти, който се състои от 1 въпрос като «Използва транквиланти».

Скалата за адаптивно поведение (ABS) включва общо 110 точки. Резултатите за ABS обикновено са резултат от сумата и подсектора взети заедно. Те обаче могат да се появят и като цяло за всяка част поотделно, т.е. част I и част II. Адаптивното поведение се характеризира като добро, когато резултатът в първата част е висок, докато във втората е нисък.

ABS се предлага в две форми. Институционалната форма и училищната версия. Разликата между двете форми е, че втората форма не включва и следователно не оценява поведение, което не може да се наблюдава в училищната среда (Roszkowski & Bean 1980). В настоящото изследване първата форма беше използвана, за да се получи попълна картина на адаптивното поведение на хората с интелектуална недостатъчност. Времето, необходимо за попълване на скалата за адаптивно поведение, варира от 30 до 50 минути и зависи от знанията на придружителя за оценяваното лице.

Придружителите споделиха за уменията, които според тях притежава лицето с интелектуално увреждане. При някои въпроси имаха право да изберат повече от един отговор, а при други само един.

Също така, в началото на въпросника бяха включени и въпроси, свързани с демографските характеристики на извадката, като а) пол, б) възраст и в) степен на интелектуално увреждане. Беше включено и условие, че човекът, подаващ отговорите на въпросите, бе добре запознат с медикаментите, които приема участникът с интелектуална недостатъчност, ако въобще приема такива.

Процедура за оценка на ABS

Превод

За процеса на превода бяха последвани следните стъпки:

Първа стъпка:

Чуждоезичният въпросник на настоящото изследване беше преведен от английски на гръцки от изследователя.

Втора стъпка:

Преводът на въпросника беше проверен от професор по английска литература за надеждността на превода. Повторно бе проверен и от втори човек с опит и обучение от Кеймбридж. След това яснотата на формулировката и синтактичните грешки на въпросника бяха проверени от учител по гръцки език. Бяха направени съответните модификации, така че да са по-разбираеми на гръцки език.

Трета стъпка:

Крайният въпросник беше проверен за правилно представяне на въпросите от английски на гръцки от учител по специално образование с опит в използването на въпросници.

След приключване на тези стъпки въпросникът/скалата за адаптивно поведение (ABS) беше готов за използване за целите на това изследване.

Глава III.

Анализ на резултатите

1. Резултати от статистическия анализ

Данните бяха анализирани с помощта на статистическата програма SPSS 23.00 (Статистически пакет за социални науки).

Използвани са данни от описателна статистика (честоти) за демографските характеристики на хората с интелектуална недостатъчност.

Използвани са данни за описателна статистика (честоти), като средна стойност и стандартни отклонения за всеки подраздел / фактор на скалата за оценка на скалата за адаптивно поведение (ABS)

Беше приложен двустранен анализ на независими проби, за да се проучи дали има разлики между половете и резултатите на подсекторите на скалата за адаптивно поведение (ABS). Тестът на Levene беше приложен за оценка на хомогенността на дисперсията. За анализ на данни като ниво на статистическа значимост беше определено на .05 ($p < .05$).

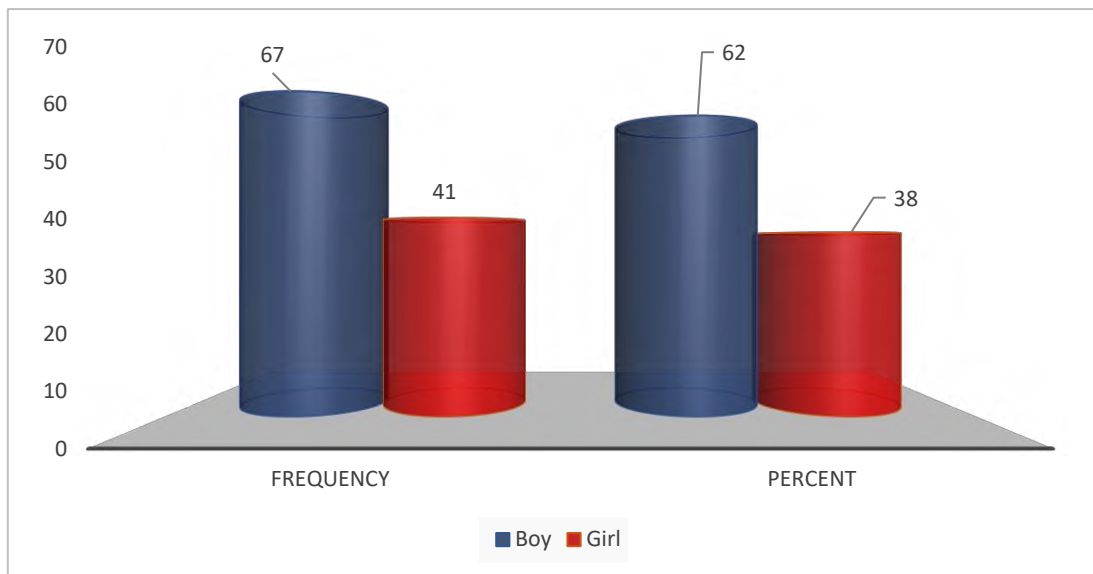
2. Описателна статистика на учениците по скалата ABS

Характеристики на участниците

В изследването взеха участие общо 108 души с интелектуална недостатъчност. От тях 67 са мъже и 41 са жени. Възрастта на участниците варира от 16 до 31 години със средна възраст 20,86 (SD = 4084), докато коефициентът на интелигентност (IQ), оценен от WISC, показва, че участниците имат леки, умерени и тежки интелектуални увреждания. Демографските характеристики на извадката са показани в таблици 1, 2 и 3 и фигури 1, 2.

Таблица { SEQ Table * ARABIC }. Описателна статистика по пол

	Честота	Процент
Валид- ност		
Момче	67	62,0
Момиче	41	38,0
Общо	108	100,0

Figure{SEQFigure * ARABIC}.DescriptiveStatisticsbyGender

Пол: 62% са мъже и 38% от участниците са жени (Таблица 1, Фигура 1).

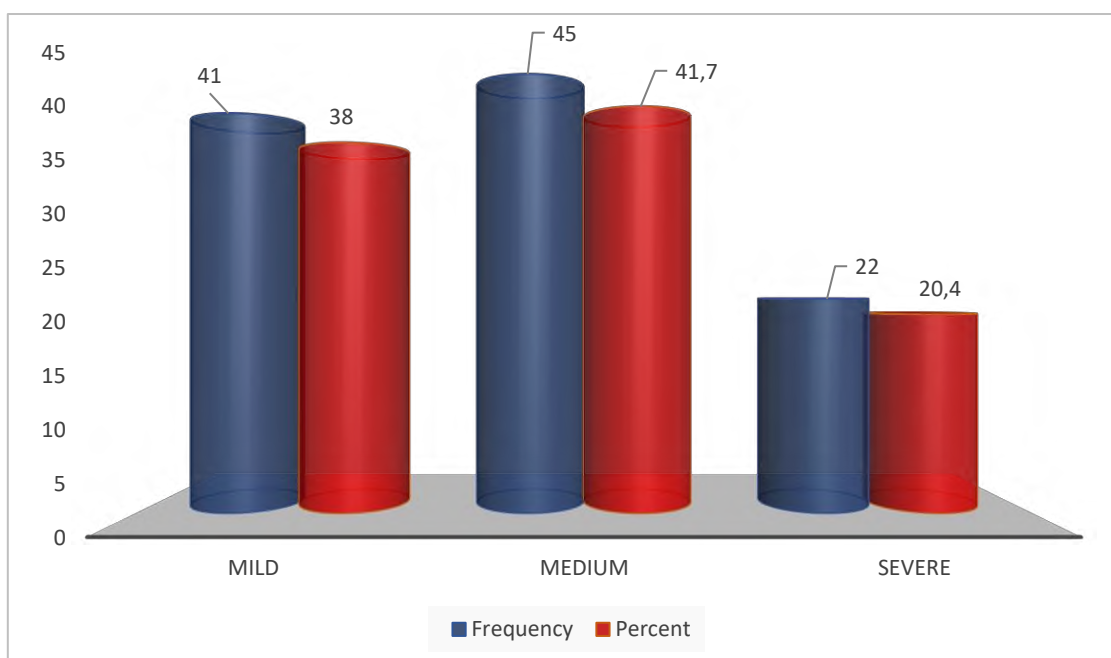
Таблица { SEQ Table * ARABIC }. Описателна статистика по възраст

	N	Минимум	Максимум	Медиана	Стандартно отклонение
Възраст	108	16	31	20,86	4,084
Валидност N (по списък)	108				

Възраст: Средната възраст на хората с умствена изостаналост, участвали в изследването, е 20,86 с $sd \pm 4,084$.

Таблица { SEQ Table * ARABIC }.Описателна статистика на степента на умствена изостаналост

		Честота	Процент	Валиден Процент	Кумулативен процент
Валид- ност	Лека	41	38,0	38,0	38,0
	Умерена	45	41,7	41,7	79,6
	Тежка	22	20,4	20,4	100,0
	Общо	108	100,0	100,0	

Figure{SEQFigure * ARABIC}.DescriptiveStatistics of the degree of intellectual disability.

Интелектуална недостатъчност: 38% от хората с интелектуална недостатъчност са имали леки интелектуални увреждания, 41,7% умерени и 20,4% тежки. (Таблица 3 и Фигура 2).

3. Описателен статистически анализ на скалата ABS

За да бъде оценен адаптивния капацитет на хората с интелектуална недостатъчност е използван дескриптивен статистически анализ и са установени общите

средни стойности на факторите от първата и втората част на скалата за адаптивно поведение (ABS). Описателните данни на общата извадка по подсектор/фактор според скалата за адаптивно поведение (ABS) на първата част са показани в таблица 4, а втората част в таблица 5.

От общите средни стойности в първата част на скалата се наблюдава, че сред участниците понякога има голяма, а понякога малка вариация по подсектор. По-конкретно при Независимо функциониране те представят $M = 63,22$ $sd \pm 16,97$, във Физическо развитие $M = 20,31$ $sd \pm 3,69$, Икономическа активност $M = 4,76$ $sd \pm 4,29$, Езиково развитие $M = 19,97$ $sd \pm 7,62$, исла и време $M = 6,53$ $sd \pm 3,90$, Домашна дейност $M = 5,92$, $sd \pm 5,36$, Професионална дейност $M = 2,92$ $sd \pm 2,59$, Самонасочване $M = 7,81$ $sd \pm 3,1$, Отговорност $M = 3,68$ $sd \pm 1,49$ и в Социализацията $M = 12,98$ $sd \pm 3,73$ (Таблица 4).

От общите средни стойности на втората част на скалата се наблюдава, че сред участниците понякога има голяма, а понякога малка вариация по подсектор. По-конкретно при насилствено и разрушително поведение те представят $M = 3,23$ $sd \pm 4,523$, при антисоциално поведение $M = 5,27$ $sd \pm 5,656$, бунтарско поведение $M = 5,98$ $sd \pm 6,746$, неблагоприятно поведение $M = 1,59$ $sd \pm 2,986$, Отдръпване $M = 3,63$ $sd \pm 4,025$, Стереотипно поведение и странни маниери $M = 1,44$, $sd \pm 2,248$, Неподходящ междуличностен подход $M = 1,66$ $sd \pm 2,276$, Неприемливо използване на тона $M = 1,25$ $sd \pm 1,589$, Неприемливи или ексцентрични навици $M = 2,28$ $sd \pm 3,464$, Самонасилствено поведение $M = 2,29$ $sd \pm 7,62$, Хиперактивни тенденции $M = 5,52$ $sd \pm 1,037$, Сексуално неприемливо поведение $M = 3,31$ $sd \pm 8,80$, Психологични смущения $M = 6,72$ $sd \pm 7,301$, Употреба на медикаменти $M = 6,69$ $sd \pm 1,063$ (Таблица 5).

Използван е дескриптивен статистически анализ за оценка на профила на хората с интелектуална надостатъчност. Общите проценти % след намаляването на подсектори/фактори от първата и втората част на скалата за адаптивно поведение (ABS) са показани в таблици 6 и 7.

Резултатите показват, че като цяло по Независимо функциониране техният резултат съответства на 58,54%, по Физическо развитие на 84,63%, по Икономическа активност на 28%, по Езиково развитие на 51,21%, Числа и време на 54,41%, Домашна дейност на 32,89%, Професионални дейности до 26,55%, Самонасочване до 39,05%,

Отговорност до 61,33% и Социализация до 49,92% от изключително високи резултати според скалата (Таблица 6).

Резултатите показват, че като цяло при насилствено и разрушително поведение присъстват 5,2%, при антисоциално поведение 7,53%, при бунтарското поведение 9,06%, неблагоприятно поведение 7,22%, отдръпване 10,67%, стереотипно поведение и странни маниери 5,14%, неподходящо междуличностно поведение 10,37%, неприемливо използване на тона 7,81%, неприемливи или ексцентрични навици 3,45%, самонасилствено поведение 1,45%, хиперактивни тенденции 5,2%, сексуално неприемливо поведение 0,7%, психологически смущения 8,19%, употреба на медикаменти 6,9% (Таблица 7).

За оценка на адаптивния капацитет на мъжете и жените, заедно с интелектуалната изостаналост е използван дескриптивен статистически анализ и са установени средните стойности на факторите от първата и втората част на скалата за адаптивно поведение (ABS). Описателните данни за мъжете и жените по подсектор-/фактор според скалата за адаптивно поведение (ABS) от първата част са показани в таблица 8, а втората в таблица 9.

От средните стойности се наблюдава, че между мъжете и жените понякога има голяма, а понякога малка вариация за подсектор, като мъжете понякога показват по-високи средни стойности, а понякога по-ниски от тези на жените. По-конкретно, мъжете в Независимо функциониране представят $M = 61,75$ $sd \pm 16,07$, във Физическо развитие $M = 20,7612$ $sd \pm 2,98526$, Икономическа активност $M = 4,40$ $sd \pm 4,46$, Езиково развитие $M = 18,81$ $sd \pm 7,37$, Числа и време $M = 3,31$ $sd \pm 1,438$, Домашна дейност $M = 4,34$, $sd \pm 4,03$, Професионални дейности $M = 2,46$ $sd \pm 2,52$, Самонасочване $M = 8,029$ $sd \pm 2,96$, Отговорност $M = 3,64$ $sd \pm 1,367$ и в Социализацията $M = 12,76$ $sd \pm 4,01$. Съответно жените в Независимо функциониране представят $M = 65,63$ $sd \pm 18,31$, във Физическо развитие $M = 19,58$ $sd \pm 4,57$, Икономическа активност $M = 5,34$ $sd \pm 3,98$, Езиково развитие $M = 21,88$ $sd \pm 7,72$, Числа и време $M = 3,44$ $sd \pm 1,80$, Домашна дейност $M = 8,488$, $sd \pm 6,26$, Професионални дейности $M = 3,66$ $sd \pm 2,58$, Самонасочване $M = 7,46$ $sd \pm 3,35$, Отговорност $M = 3,73$ $sd \pm 1,69$ и в Социализацията $M = 13,34$ $sd \pm 3,24$ (Таблица 8).

По същия начин и за втората част. По-конкретно, мъжете в Насилствено и разрушително поведение представят $M = 3,60$ $sd \pm 3,734$, в Антисоциално поведение $M = 6,06$ $sd \pm 5,949$, Бунтарско поведение $M = 6,96$ $sd \pm 7,579$, в Неблагонадеждно

поведение $M = 1,88$ $sd \pm 3,51$, в Отдръпване $M = 3,31$ $sd \pm 3,85$, при Стереотипно поведение и странни маниери $M = 1,55$, $sd \pm 2,14$, при Неподходящо междуличностно поведение $M = 1,72$ $sd \pm 1,88$, при Неприемливо използване на тона $M = 1,49$ $sd \pm 1,65$, при Неприемливи или ексцентрични навици $M = 2,31$ $sd \pm 3,03$, при Самонасилствено поведение $M = 0,36$ $sd \pm 0,88$, при Хиперактивни тенденции $M = 0,63$ $sd \pm 1,19$, при Сексуално неприемливо поведение $M = 0,33$ $sd \pm 1,021$, Психологически смущения $M = 4,81$ $sd \pm 5,41$, при Употреба на медикаменти $M = 0,82$ $sd \pm 1,06$. Съответно жените в Насилствено и разрушително поведение представят $M = 2,63$ $sd \pm 5,58$, в Антисоциално поведение $M = 3,98$ $sd \pm 4,94$, в Бунтарско поведение $M = 4,39$ $sd \pm 4,774$, в Неблагонадеждно поведение $M = 1,12$ $sd \pm 1,78$, в Отдръпване $M = 4,15$ $sd \pm 4,299$, Стереотипно поведение и странни маниери $M = 1,27$, $sd \pm 2,43$, в Неподходящо междуличностно поведение $M = 1,56$ $sd \pm 2,829$, в Неприемливо използване на тона $M = 0,85$ $sd \pm 1,42$, в Неприемливи или ексцентрични навици $M = 2,22$ $sd \pm 4,11$, в Самонасилствено поведение $M = 0,17$ $sd \pm 0,495$, в Хиперактивни тенденции $M = 0,34$ $sd \pm 0,69$, в Сексуално неприемливо поведение $M = 0,27$ $sd \pm 0,59$, в Психологически смущения $M = 9,85$ $sd \pm 8,84$, при Използване на медикаменти $M = 0,49$ $sd \pm 1,05$ (Таблица 9).

Използван е дескриптивен статистически анализ за оценка на профила на мъжете и жените с интелектуална недостатъчност. Процентите (%) след намаляването на подсекторите / факторите на първата и втората част на скалата за адаптивно поведение (ABS) са показани в таблици 6 и 7.

Резултатите показват, че резултатът на жените по Независимо функциониране съответства на 60,77%, по Физическо развитие на 64,96%, по Икономическа активност на 31,4%, по Езиково развитие на 56,1%, Числа и време на 28,67%, по Домашна дейност на 47,17%, в Професионална дейност до 33,27%, в Самонасочване до 37,3%, в Отговорност до 62,17% и в Социализация до 51,31% от изключителни резултати според скалата за адаптивно поведение (Таблица 10).

Резултатите показват, че резултатът на мъжете по Независимо функциониране отговаря на 57,17%, по Физическо развитие на 86,5%, по Икономическа активност на 25,88%, по Езиково развитие на 48,23%, Числа и време на 27,58%, по Домашна дейност на 24,11%, в Професионални дейности до 22,36%, в Самонасочване до 40,15%, в Отговорност до 60,66% и в Социализация до 49,07% от изключителни резултати според скалата (Таблица 11).

Резултатите показват, че оценката на жените в Насилствено и разрушително поведение е 4,24%, в Антисоциално поведение 5,69%, в Бунтарско поведение 6,65%, Неблагонадеждно поведение 75,45%, Отдръпване 13,09%, Стереотипно поведение и странни маниери 4,54%, Неподходящ междуличностен подход 9,75 %, Неприемливо използване на тона 5,31%, Неприемливи или ексцентрични навици 3,36%, Самонасилствено поведение 0,85%, Хиперактивни тенденции 3,4%, Сексуално неприемливо поведение 0,61%, Психологически смущения 12,01%, Употреба на медикаменти 4,9% са от най-лошото представяне според скалата (Таблица 12).

Резултатите показват, че резултатът от мъжете в Насилствено и разрушително поведение са 5,80%, в Антисоциално поведение 8,65%, в Бунтарско поведение 10,55%, Непокорно поведение 8,55%, Отдръпване 9,74%, Стереотипно поведение и странни маниери 5,53%, Неподходящо междуличностно поведение 10,75 %, Неприемливо използване на тона 9,31%, Неприемливи или ексцентрични навици 3,5%, Самонасилствено поведение 1,8%, Хиперактивни тенденции 6,3%, Сексуално неприемливо поведение 0,75%, Психологически смущения 5,86%, Употреба на медикаменти 8,2% са от най-лошото представяне според скалата (Таблица 13).

Таблица 4. Скала за адаптивно поведение MEANS AAMD, част първа

Резюме на профила										
Скала за адаптивно поведение на AAMD, част първа										
	I	ii	Iii	Iv	V	Vi	vii	viii	ix	x
	Независимо функциониране	Физическо развитие	Икономическа активност	Езиково развитие	Числа и време	Домашна дейност	Професионални дейности	Самонасочване	Отговорност	Социализация
N	108	108	108	108	108	108	108	108	108	108
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Медиана	63,2222	20,3148	4,76	19,9722	6,53	5,9167	2,92	7,8148	3,68	12,98
Стандартно отклонение	16,97956	3,69047	4,291	7,61879	3,904	5,36365	2,598	3,10907	1,490	3,732
Обхват	63,00	16,00	15	28,00	12	17,00	8	15,00	6	17
Минимум	30,00	8,00	0	6,00	0	,00	0	,00	0	3
Максимум	93,00	24,00	15	34,00	12	17,00	8	15,00	6	20

Таблица 5. Скала за адаптивно поведение Means AAMD, част втора.

Резюме на профила														
Скала за адаптивно поведение на AAMD, втора част														
i	ii	iii	iv	v	vi	Vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	
Насилствено и разрушително поведение	Ангисоциално поведение	Бунгарско поведение	Неблагонадеждно поведение	Отдръпване	Стереотипно поведение и страни маниери	Неподходящ междуличностен подход	Неприемливо използване на тона	Неприемливи или ексцентрични навици	Самонасилствено поведение	Хиперактивни тенденции	Сексуално неприемливо поведение	Психологически смущения	Употреба на медикаменти	
N	108	108	108	108	108	108	108	108	108	108	108	108	108	106
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Медиана	3,23	5,27	5,98	1,59	3,63	1,44	1,66	1,25	2,28	,29	,52	,31	6,72	,69
Стандартно отклонение	4,523	5,656	6,746	2,986	4,025	2,248	2,276	1,589	3,464	,762	1,037	,880	7,301	1,063
Обхват	23	18	27	12	14	9	12	6	18	3	5	4	29	4
Минимум	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Максимум	23	18	27	12	14	9	12	6	18	3	5	4	29	4

Таблица 6. Резюме на профила ААМД Част първа

Резюме на профила										
Скала за адаптивно поведение на ААМД, част първа										
	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Децили	Независимо функциониране	Физическо развитие	Икономическа активност	Езиково развитие	Числа и време	Домашна дейност	Професионални дейности	Самонасочване	Отговорност	Социализация
Най-добро представяне	108	24	17	39	12	18	11	20	6	26
Процент	100									
	90		84,63%							
	80									
	70								61,33%	
	60	58.54%			51,21%	54,41%				
	50									49,92%
	40						32,89%		39,05%	
	30			28%				26,55%		
	20									
10										
0										
Постигнат резултат	63,22	20,31	4,76	19,97	6,53	5,92	2,92	7,81	3,68	12,98

Таблица 7. Резюме на профила ААМД Част втора

Резюме на профила														
Скала за адаптивно поведение на ААМД, втора част														
	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv
Децили	Насилствено и разрушително поведение	Антисоциално поведение	Бунгарско поведение	Неблагонадеждно поведение	Отдръпване	Стереотипно поведение и странични маниери	Неподходящ междуличностен подход	Неприемливо използване на тона	Неприемливи или ексцентрични навици	Самонасилствено поведение	Хиперактивни тенденции	Сексуално неприемливо поведение	Психологически смущения	Употреба на медикаменти
Най-лошо представяне	62	70	66	22	34	28	16	16	66	20	10	44	82	10
Процент	100													
	90													
	80													
	70													
	60													
	50													
	40													
	30													
	20					10,67%		10,37%						
10	5,2%	7,53%	9,06%	7,22%		5,14%		7,81%	3,45%	1,45%	5,2%	0,7%	8,19%	6,9%
Постигнат резултат	3,23	5,27	5,98	1,59	3,63	1,44	1,66	1,25	2,28	,29	,52	,31	6,72	,69

Таблица { SEQ Table * ARABIC }. Медиана AAMD и Скала за адаптивно поведение, част първа по пол

Резюме на профила											
Скала за адаптивно поведение на AAMD, част първа											
		Независимо функциониране	Физическо развитие	Икономическа активност	Езиково развитие	Числа и време	Домашна дейност	Професионални дейности	Самонасочване	Отговорност	Социализация
Пол											
Мом- чета	N	67	67	67	67	67	67	67	67	67	67
	Медиана	61,7463	20,7612	4,40	18,81	3,31	4,3433	2,46	8,0299	3,64	12,76
	Стандартно отклонение	16,07779	2,98526	4,462	7,370	1,438	4,03226	2,525	2,95917	1,367	4,008
	% от общо N	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%
	Минимум	31,00	13,00	0	6	0	,00	0	,00	0	3
	Максимум	83,00	24,00	15	34	5	15,00	8	15,00	6	20
Мом- чета	N	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41
	Медиана	65,6341	19,5854	5,34	21,88	3,44	8,4878	3,66	7,4634	3,73	13,34
	Стандартно отклонение	18,30540	4,56605	3,979	7,724	1,803	6,26148	2,575	3,34737	1,689	3,245
	% от общо N	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%
	Минимум	30,00	8,00	0	7	0	,00	0	,00	0	7
	Максимум	93,00	24,00	11	33	5	17,00	8	12,00	6	18

Таблица 9. Медиана AAMD и Скала за адаптивно поведение, част втора по пол

Резюме на профила															
Скала за адаптивно поведение на AAMD, част втора															
Пол	Насилствено и разрушително поведение	Ангисоциално поведение	Бунтарско поведение	Неблагонадеждно поведение	Отдръпване	Стереотипно поведение и страни маниери	Неподходящ междуличностен подход	Неприемливо използване на тона	Неприемливи или ексцентрични навици	Самонасилствено поведение	Хиперактивни тенденции	Сексуално неприемливо поведение	Психологически смущения	Употреба на медикаменти	
Мом-чета	67	67	67	67	67	67	67	67	67	67	67	67	67	65	
Медиана	3,60	6,06	6,96	1,88	3,31	1,55	1,72	1,49	2,31	,36	,63	,33	4,81	,82	
Стандартно отклонение	3,734	5,949	7,579	3,510	3,846	2,141	1,881	1,646	3,036	,883	1,191	1,021	5,411	1,059	
% от общо N	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	62,0%	61,3%	
Минимум	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Максимум	14	18	27	12	14	7	6	5	14	3	5	4	21	4	
Мом-ичета	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	
Медиана	2,63	3,98	4,39	1,12	4,15	1,27	1,56	,85	2,22	,17	,34	,27	9,85	,49	
Стандартно отклонение	5,580	4,942	4,774	1,778	4,299	2,429	2,829	1,424	4,108	,495	,693	,593	8,836	1,052	
% от общо N	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,7%	
Минимум	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Максимум	23	15	20	6	13	9	12	6	18	2	2	2	29	4	

Таблица 10. Момичета. Резюме на профила ААМД Част първа

Резюме на профила										
Скала за адаптивно поведение на ААМД, част първа										
Момичета										
	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Децили	Независимо функциониране	Физическо развитие	Икономическа активност	Езиково развитие	Числа и време	Домашна дейност	Професионални дейности	Самонасочване	Отговорност	Социализация
Най-добро представяне	108	24	17	39	12	18	11	20	6	26
Процент	100									
	90									
	80									
	70	60,77%	64,96%						62,17%	
	60				56,1%					51,31%
	50						47,17%			
	40			31,41%				33,27%	37,3%	
	30					28,67%				
	20									
10										
Постигнат резултат	65,63	19,59	5,34	21,88	3,44	8,49	3,66	7,46	3,73	13,34

Таблица 11 Момчета. Резюме на профила, ААМД, Част първа

Резюме на профила										
Скала за адаптивно поведение на ААМД, част първа										
Момчета										
	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Децили	Независимо функциониране	Физическо развитие	Икономическа активност	Езиково развитие	Числа и време	Домашна дейност	Професионални дейности	Самонасочване	Самонасочване	Социализация
Най-добро представяне	108	24	17	39	12	18	11	20	6	26
Процент	100									
	90		86,5%							
	80									
	70								60,66%	
	60	57,17%								
	50				48,23%				41,5%	49,07%
	40									
	30			25,88%		27,58%	24,11%	22,36%		
	20									
10										
Постигнат резултат	61,75	20,76	4,40	18,81	3,31	4,34	2,46	8,03	3,64	12,76

Таблица 12. Момичета. Резюме на профила ААМД Част втора

Резюме на профила														
Скала за адаптивно поведение на ААМД, част втора														
Момичета														
	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv
Децили	Насилствено и разрушително поведение	Антисоциално поведение	Бунгарско поведение	Неблагонадеждно поведение	Отдърпване	Стереотипно поведение и странни маниери	Неподходящ межличностен подход	Неприемливо използване на тона	Неприемливи или ексцентрични навици	Самонасилствено поведение	Хиперактивни тенденции	Сексуално неприемливо поведение	Психологически смущения	Употреба на медикаменти
Най-лошо представяне	62	70	66	22	34	28	16	16	66	20	10	44	82	10
Процент	100													
	90													
	80													
	70													
	60													
	50													
	40													
	30													
	20					13,09%							12,01%	
10	4,24%	5,69%	6,65%	5,45%		4,54%	9,75%	5,31%	3,36%	0,85%	3,4%	0,61%		4,9%
Постигнат резултат	2,63	3,98	4,39	1,12	4,15	1,27	1,56	,85	2,22	,17	,34	,27	9,85	,49

Таблица 13. Момчета. Резюме на профила ААМД Част втора

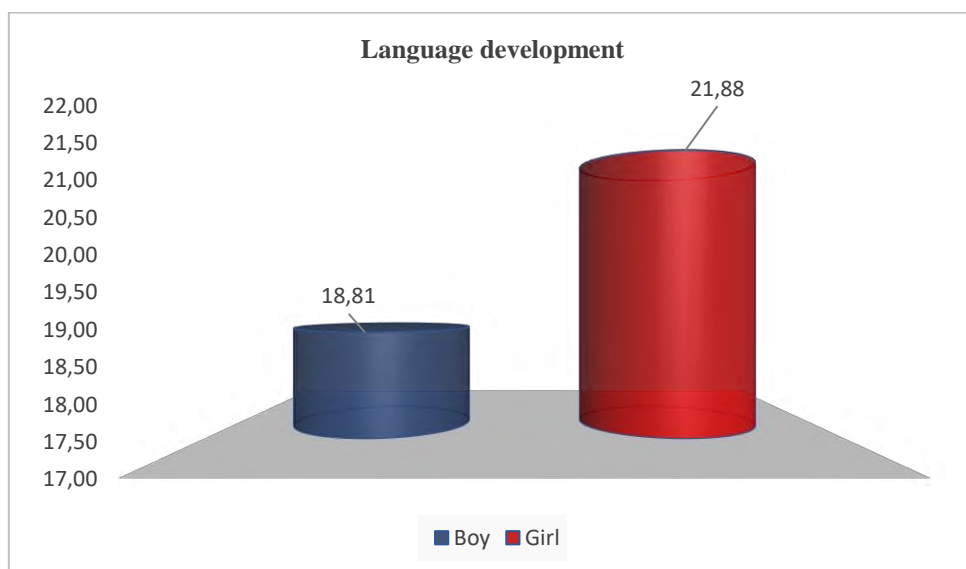
Резюме на профила														
Скала за адаптивно поведение на ААМД, част втора														
Момчета														
	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv
Децили	Насилствено и разрушително поведение	Антисоциално поведение	Бунгарско поведение	Неблагонадеждно поведение	Отдръване	Стереотипно поведение и странни маниери	Неподходящ междуличностен подход	Неприемливо използване на тона	Неприемливи или ексцентрични навици	Самонасилствено поведение	Хиперактивни тенденции	Сексуално неприемливо поведение	Психологически смущения	Употреба на медикаменти
Най-лошо представяне	62	70	66	22	34	28	16	16	66	20	10	44	82	10
Процент	100													
	90													
	80													
	70													
	60													
	50													
	40													
	30													
	20			10,55%				10,75%						
10	5,80%	8,66%		8,55%	9,74%	5,53%		9,31%	3,5%	1,8%	6,3%	0,75%	5,87%	8,2%
Постигнат резултат	3,60	6,06	6,96	1,88	3,31	1,55	1,72	1,49	2,31	,36	,63	,33	4,81	,82

Таблицы, представляющие по- высокие результаты при момчетата:

За 4-та хипотеза беше проведен двусторонен t-тест с независима извадка, за да се сравнят разликите в резултатите за „Езиково развитие“ между момчета и момичета взели участие в изследването. Резултатите показват, че средните резултати за момчетата са значително по-ниски ($M=18,81$, $sd\pm 7,37$) от момичетата ($M=21,88$, $sd\pm 7,72$); $t(106) = -2,064$; $p < .05$. Можем да кажем с 95% увереност, че истинската разлика между тези средни стойности е CI $[-6,022, -1,122]$ (Таблица 17). Резултатите от „Езиково развитие“ за момчета и момичета с интелектуална недостатъчност са показани на фигура 6.

Таблица 17. Тест за независими проби: Езиково развитие по пол

		Тест на Левен за равенство на дисперсиите		t-тест за равенство на медианите		разлика на стандартно отклонение		95% сигурен интервал за разликата		
		F	разлика на стандартното отклонение	T	Степен на свобода (двустранно)	Разлика в медианите	Грешка в разликата на стандартното отклонение	Долна	Горна	
Езиково развитие	Приема се равно отклонение	,037	,849	-2,064	106	,041	-3,072	1,488	-6,022	-,122
	Не се приема равно отклонение			-2,041	81,627	,044	-3,072	1,505	-6,067	-,077

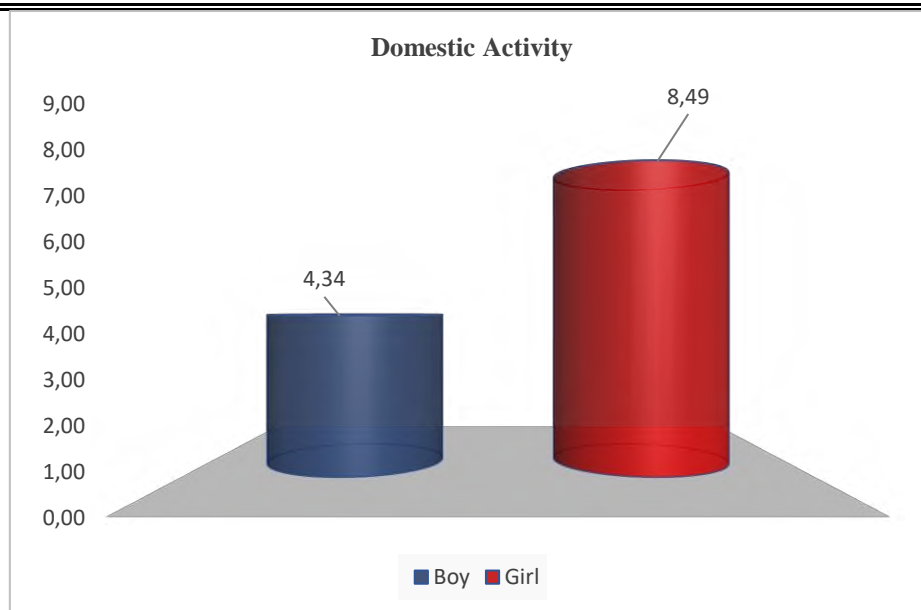

Фигура 6. Икономическа активност по пол

За 6-та хипотеза беше проведен двустранен t-тест с независима извадка, за да се сравнят разликите в резултатите за „Домашни дейности“ между момчета и момичетата взели участие в изследването. Резултатите показват, че средните резултати за момчетата са значително по-ниски ($M=4,34$, $sd\pm 4,03$) от момичетата ($M=8,49$, $sd\pm 6,260$); $t(60,516) = -3,785$; $p < .05$. Можем да кажем с 95% увереност, че истинската разлика между тези средни стойности е CI $[-2,53, -53]$ (Таблица 19). Резултатите от „Домашни дейности“ за момчетата и момичетата с интелектуална недостатъчност са показани на фигура 8.

Таблица 19. Тест за независими извадки: Домашни дейности по пол

		Тест на Левен за равенство на дисперсиите		t-тест за равенство на медианите		95% сигурен интервал за разликата	
		разликата на стандартното отклонение	F	t	разликата на стандартното отклонение	Разлика в медианите	Грешка в интервала за разликата
					Степен на свобода (двустранно)		Долна Горна
Домашна дейност	Приема се равно отклонение		22,262	,000	-4,187	106,000	-4,10687 -2,18217
	Не се приема равно отклонение			-3,785	60,516	,000	-6,33437 -1,95468

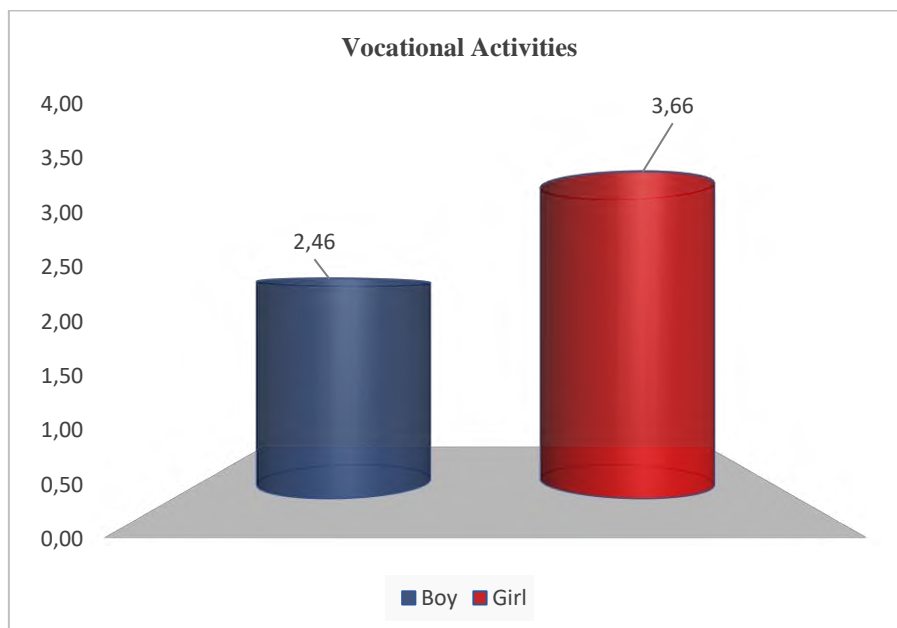

Фигура 8. Домашни дейности по пол

За 7-мата хипотеза беше проведен двустранен t-тест с независима извадка, за да се сравнят разликите в резултатите за „Професионални дейности“ между момчета и момичета взели участие в изследването. Резултатите показват, че средните резултати за момчетата са значително по-ниски ($M=2,46$, $sd\pm 2,53$), отколкото за момичетата ($M=3,66$, $sd\pm 2,58$); $t(106) = -2,371$; $p < .05$. Можем да кажем с 95% увереност, че истинската разлика между тези средни е CI $[-2,196, -1,196]$ (Таблица 20). Резултатите от „Професионални дейности“ за момчетата и момичетата с интелектуална недостатъчност са показани на фигура 9.

Таблица 20. Тест за независими извадки: Професионални дейности по пол

		Тест на Левен за равенство на дисперсиите		t-тест за равенство на медианите		95% сигурен интервал за разликата				
		разликата на стандартното отклонение	F	разликата на стандартното отклонение	Степен на свобода (двустранно)	Разлика в медианите	Грешка в стандартното отклонение	Долна	Горна	
Професионални дейности	Приема се равно отклонение	,977	,001	-2,371	106	,020	-1,196	,504	-2,196	-,196
	Не се приема равно отклонение			-2,360	83,40	,021	-1,196	,507	-2,204	-,188

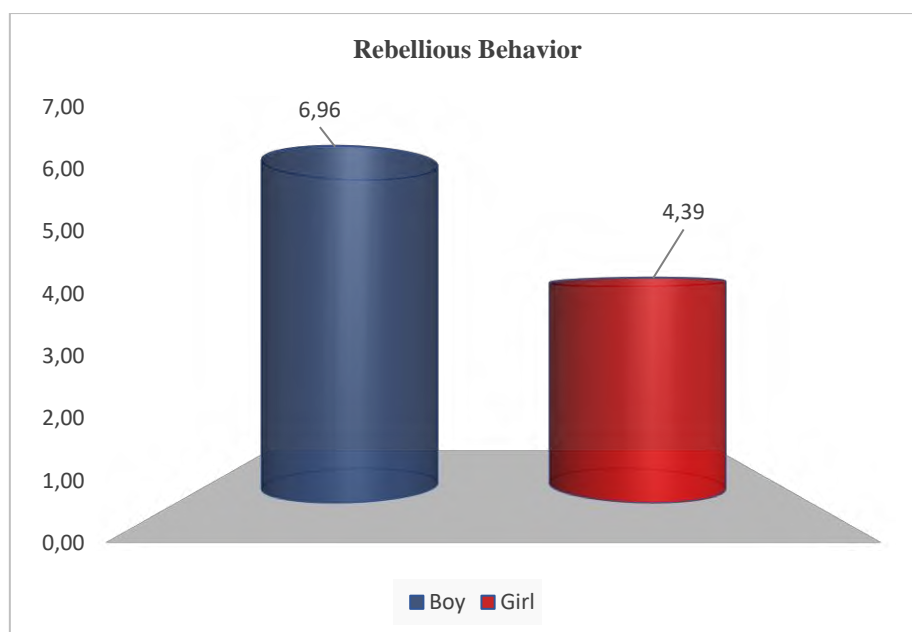
Фигура 9. Професионални дейности по пол

Таблицы, представляющие по-высокие результаты при момчетата:

За 13-та хипотеза беше проведен двусторонен t-тест с независима извадка, за да се сравнят разликите в точките за „бунтарско поведение“ между момчета и момичета взели участие в изследването. Резултатите показват, че средните резултати за момчетата са значително по-високи ($M=6,96, sd\pm 7,58$) от момичетата ($M=4,39, sd\pm 4,77$); $t(105,884) = 2,158, p < .05$. Можем да кажем с 95% увереност, че истинската разлика между тези средни стойности е CI $[.208 - 4,92]$ (Таблица 26). Резултатите за „бунтарско поведение“ за момчетата и момичетата с интелектуална недостатъчност са показани на фигура 15.

Таблица 26. Тест за независими проби: Бунтарско поведение по пол

		Тест на Левен за равенство на дисперсиите		t-тест за равенство на медианите			95% сигурен интервал за разликата			
		разликата на стандартното отклонение	F	Т	разликата на стандартното отклонение	Разлика в медианите	Грешка в разликата на стандартното отклонение	Долна	Горна	
Бунтарско поведение	Приема се равно отклонение	16,427	,000	1,942	106	,055	2,565	1,321	-,053	5,183
	Не се приема равно отклонение			2,158	105,88	0,033	2,565	1,189	,208	4,922

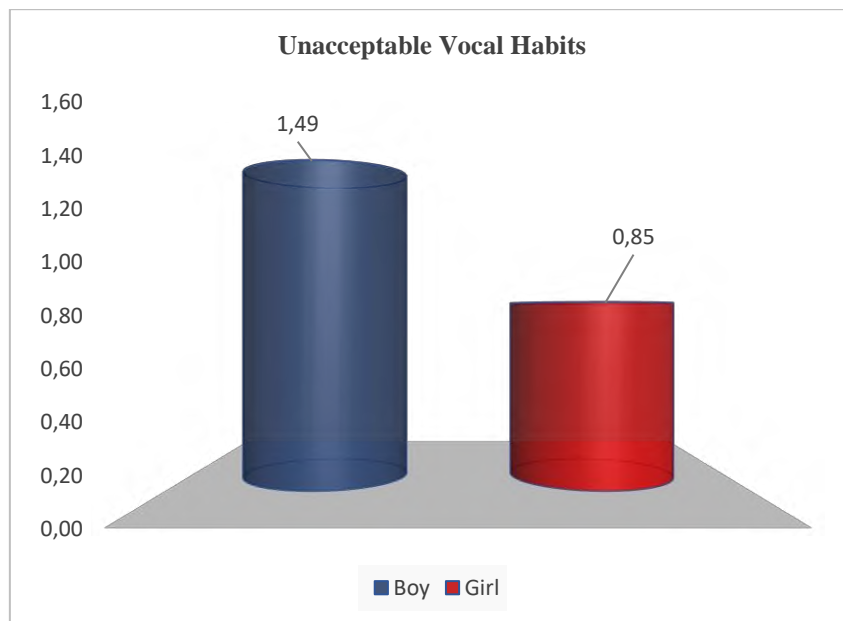

Фигура 15. Бунтарско поведение по пол

За 18-та хипотеза беше проведен двустранен t-тест за независима извадка, за да се сравнят разликите в резултатите „Неприемливо използване на тона“ между момчета и момичета взели участие в изследването. Резултатите показват, че средните резултати при момчетата са значително по-високи ($M=1,49$, $sd\pm 1,65$) отколкото при момичетата ($M=,85$, $sd\pm 1,42$); $t(94,031) = 2,131$; $p < .05$. Можем да кажем с 95% увереност, че истинската разлика между тези средни стойности е CI $[,044 - 1,23]$ (Таблица 31). Средните резултати за „Неприемливо използване на тона“ за момчета и момичета с интелектуална недостатъчност са показани на фигура 20.

Таблица 31. Тест за независими проби: Неприемливо използване на тона по пол

		Тест на Левен за равенство на дисперсиите		t-тест за равенство на медианите		Разлика в стандартното отклонение		95% сигурен интервал за разликата	
		F	п	T	df	п	Разлика в медианите	Долна	Горна
Неприемливо използване на тона	Приема се равно отклонение	6,542	,012	2,058	106	,042	,639	,310	1,254
	Не се приема равно отклонение			2,131	94,031	,036	,639	,044	1,234

Фигура 20. Неприемливо използване на тона по пол

За 23-та хипотеза беше проведен t-тест с две страни на независими проби, за да се сравнят разликите в резултатите за „Психологични смущения“ между момчетата и момичетата взели участие в изследването. Резултатите показват, че средните резултати за момчетата са значително по-високи ($M=4,81$, $sd\pm 5,41$) от момичетата ($M=9,85$, $sd\pm 8,84$); $t(58,595) = -3,299$; $p < .05$. Можем да кажем с 95% увереност, че истинската разлика между тези средни стойности е CI $[-8,11 - 1,99]$ (Таблица 36). Средните стойности на резултатите за „Психологически смущения“ при момчетата и момичетата с интелектуална недостатъчност са показани на Фигура 25.

Таблица 36. Тест за независими проби: психологически смущения по пол

		<i>Тест на Левен за равенство на дисперсиите</i>		<i>t-тест за равенство на медианите</i>				
		<i>F</i>	<i>разликата на стандартното отклонение.</i>	<i>t</i>	<i>Степени на свобода</i>	<i>разликата на стандартното отклонение (двустранно)</i>	<i>Разлика в медианите</i>	<i>Грешка в разликата на стандартното отклонение</i>
<i>Психологически смущения</i>	<i>Приема се равно отклонение</i>	15,612	,000	-3,686	106	,000	-5,048	1,369
	<i>Не се приема равно отклонение</i>			-3,299	58,595	,002	-5,048	1,530

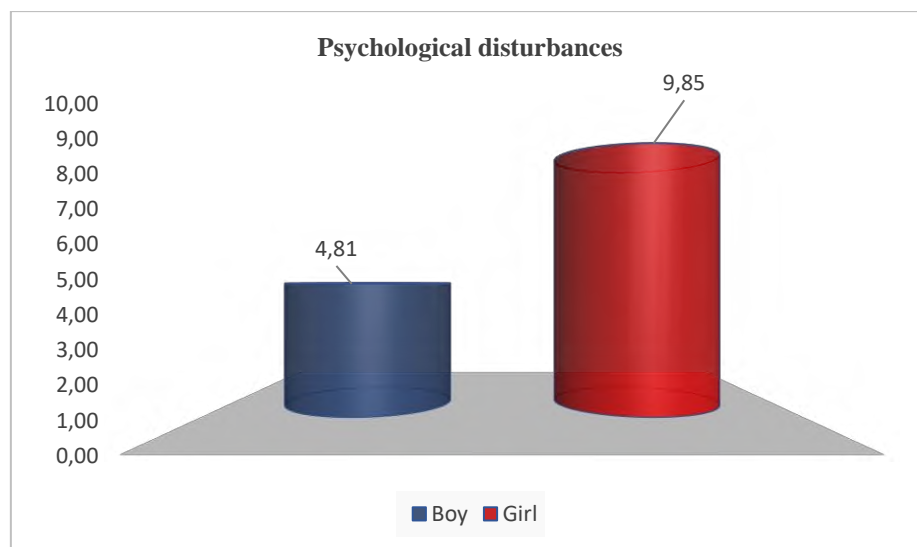

Figure { SEQ Figure * ARABIC }.Means of Psychological Disturbances by Gender

Дискусия

Нашето изследване предостави оценка на Скалата за адаптивно поведение (ABS). Адаптивното поведение беше оценено в два раздела, които се състоят от подраздели / фактори. Първият раздел включваше общо 10 подсектора/фактора, а вторият 14 подсектора/фактора. Резултатите варираха за момчетата и момичетата по подраздели / фактори, но бяха установени някои съществени разлики между двата пола в няколко конкретни подраздела / фактори.

Въз основа на тези констатации, хипотези 4, 6, 7, 13, 18, 23 се отхвърлят и техните алтернативи (H0) се приемат. По-конкретно, бяха открити разлики по пол при момчетата, които имаха по-високи резултати в подсекторите/факторите: Неприемливо използване на тона и бунтарско поведение, докато момичетата имаха по-високи резултати при Езиково развитие, Домашни дейности, Професионални дейности и Психологически смущения.

Въз основа на това, се приемат хипотези 1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, а техните алтернативи (H0) се отхвърлят. Представянето на момичетата не се различаваше от представянето на момчетата в подсектори/фактори: Независимо функциониране, Физическо развитие, Икономическа активност, Числа и време, Самонасочване, Отговорност, Социализация, Насилствено и разрушително поведение, Антисоциално поведение, Неблагонадеждно поведение, Отдръпване, Стереотипно поведение и странни маниери, Неподходящ междуличностен подход, Неприемливи или ексцентрични навици, Самонасилствено поведение, Хиперактивни тенденции, Сексуално неприемливо поведение, Употреба на медикаменти.

Адаптивното функциониране обхваща различни аспекти от живота като комуникиране, самообслужване, социални умения, обществено функциониране, самонасочване, здраве и безопасност, академични дейности и постижения, използване на свободно време, функциониране самостоятелно и социално въкъщи и на работа (AAMR 1992). Международно признато е, че хората с интелектуална недостатъчност имат затруднения в две или повече от посочените аспекти от живота, в допълнение със

затруднения в когнитивното функциониране, които са под средното ниво за населението. Или още казано, за да имат когнитивно функциониране под средното ниво, тяхното оценено представяне трябва да е две стандартни отклонения под средната стойност на скалите за оценка на адаптивното поведение.

Пропуските в адаптивните умения могат да повлияят на постиженията и академичните резултати (Shelton et al., 1998), вида на училището, което детето може да посещава, и очакваното ниво на развитие въз основа на IQ (DeBildtetal, 2005). Проблемите в развитието на социалните взаимоотношения са свързани с лошо представяне на адаптивното функциониране, тъй като това е причина за приемане или отхвърляне от връстници (VanNieuwenhuijzen и Vriens, 2012). Проблемите и дефицитите с изпълнителната функция на мозъка (Lanfranchietal., 2010; Daunhaueretal., 2014; Daunhaueretal., 2017) при децата с интелектуална недостатъчност в училищна възраст, са пряко свързани с усвояването на адаптивно поведение и сблъскване с трудности при намиране на работа в по-напреднала възраст (Tomaszewskietal., 2018). Има убедителни доказателства, че по-високите нива на адаптивно поведение влияят положително върху способността за работа, независимия живот и качеството на живот на децата с умствена изостаналост (Onnivelloetal. 2022; Zhuetal, 2016; VanGameren-Oosterom, и др. 2011; Sloper & Turner, 1996).

Признаването на важноста на адаптивното функциониране като фактор, който трябва да се вземе предвид при оценката на хората с интелектуална недостатъчност, е довело до разработването на тези инструменти (скали) за оценка. В настоящото изследване бе използвана международно призната Американска асоциация за скали за адаптивно поведение при умствена недостатъчност (AAMDABS). Резултатите от нашето изследване, по поддомейн за оценка, са в съответствие с тези от други изследвания, които използват различни скали за тестване и оценка на адаптивните умения с помощта на скалата VABS (Dekker, Koot, Ende и Verhulst (2002)). Ниски нива на груби двигателни умения, автономия, социално функциониране и когнитивно функциониране също са открити от VanGameren-Oosterom и др. (2011 г.). (Rosseretal. (2018).

Според VanDuijn, etal. (2010), значително по-малък е шансът за придобиване на адаптивни умения около 12-годишна възраст. Те споменават, че горната граница при децата в тази възраст е около 65% от максималния резултат, в сравнение с децата с типично развитие, за които то достига около 90%. Въпреки че на пръв поглед изглежда, че участниците в това проучване, които са със средна възраст 20,86 години ($sd \pm 4,084$),

ще се сблъскат с много допълнителни трудности поради дефицитите си в адаптивното функциониране, окуражаващо е, че те са във възрастовия диапазон, при който подходящите интервенции биха могли да доведат до подобряване на уменията в ежедневието им и извън него. Има доказателства, че дори когато когнитивните способности достигнат плато, адаптивните способности на хората с интелектуална недостатъчност продължават да се подобряват до 30-годишна възраст без значителен спад (Dressler, Perelli, Feucht and Bargagna, 2010). Всъщност в това конкретно изследване беше показано, че има разлики между различните подсектори. По-специално, най-високото представяне в уменията за ежедневен живот се наблюдава в млада и средна зряла възраст. Това показва, че и двете могат да бъдат придобити допълнително, но уменията за комуникация достигат своя максимум в млада зряла възраст, а уменията за адаптиране имат по-дълъг диапазон за усъвършенстване и развитие. Тези различия между момичета и момчета по подсектор/фактор и разлики между половете в някои подсектори/фактори сочат необходимостта от индивидуализиране на програмите за интервенция.

Една програма може да бъде ефективна, когато, от една страна, познаваме точно адаптивните дефицити, а от друга страна, всички, които участват в обучението на детето (учители, здравен персонал и родители), участват активно и си сътрудничат. Това означава, че независимо дали програмата за интервенция е индивидуална, напр. направено от майката или група експерти, важно е да се включи обучението на житейски умения, заедно с целите, които ще бъдат поставени, за да се отговори на специфичните нужди на всеки човек поотделно. С включването на семейството вероятно ще бъде по-лесен и плавен напредък в развитието на детето с интелектуална недостатъчност, отколкото когато има само подкрепата от специалисти или хора извън семейството (Sloper and Turner (1996). Независимо от това какви са очакванията и как участниците (родители или учители) възприемат адаптивния капацитет на детето, интервенциите трябва да имат за цел да практикуват и активно да подобряват адаптивното му поведение (Sabat, Arango, Tassé, & Tenorio, 2020 г.; Sabatetal. (2020 г.).

Изводи

Можем да изведем следните изводи от изследването:

1. Бяха открити значителни разлики между половете в следните подскали: Езиково развитие, Домашна дейност, Професионална дейност, Бунтарско поведение, Неприемливо използване на тона, Психологически смущения.
2. От тях, момчетата имаха най-високи резултати във всички подскали, с изключение на: Неприемливо използване на тона и Бунтарско поведение, в които момчетата има значително по-високи резултати.
3. Хората с интелектуална недостатъчност показват дефицити в социалните умения, така че нашата извадка също показва затруднения в областта на социалните умения.
4. Двигателните умения също бяха на ниско ниво и личните житейски/самоумения се различаваха във всички категории за хора с увреждания.
5. Скалата за адаптивно поведение показва ниски нива на груби двигателни умения, автономност, социално функциониране и когнитивно функциониране.
6. Най-високото представяне в уменията за водене на ежедневния живот се наблюдава по време на млада и средна възраст.
7. Разликите между двата пола в някои подраздели/фактори показват необходимостта от индивидуализиране на програмите за интервенция.

Заклучение

Хората с интелектуала недостатъчност, поради значителни дефицити в комуникацията и социалното взаимодействие, се сблъскват със силни ограничения в ежедневието си. Този факт поражда притеснения от възможността за тяхното социално изключване от обществото, затова е необходимо да се развият у тях умения за независим живот. Терминът умения за независим живот се отнася до уменията, които са необходими на човек, за да може да има пълноценен живот, без да зависи от членове на семейството или други подкрепящи организации.

Уменията за независим живот обхващат широк спектър от дейности от ежедневието, като междуличностни отношения, лична хигиена, приготвяне на храна, управление на парите и времето, които са важни за независимия живот и намирането на работа. Развитието на умения за живота е неразривно свързано със способността на хората да растат, да се адаптират и да се развиват. Тяхното отглеждане върви ръка за ръка с индивидуалните и обществени нужди и обикновено тези умения се придобиват чрез процеса на обучение, понякога в краткосрочен, а понякога в дългосрочен план (Европейска комисия, 2018 г.).

Следователно, за да се култивират умения за независим живот, трябва да се прилагат програми и интервенции, които насърчават възможно най-голяма независимост в ежедневието, в училище, на работното място и в обществото като цяло. За хората с интелектуална недостатъчност не е достатъчно да придобият дадено умение, те трябва да го поддържат през целия си живот и в същото време да могат да го обобщават, т.е. да го прилагат в различни социални контексти и с различни хора.

Някои общи техники на преподаване, които могат да помогнат на хората с интелектуална недостатъчност да развият умения за независим живот, са например: „Стъпка по стъпка“, защото понякога разделянето на задача на малки стъпки и преподаването стъпка по стъпка може да улесни човек да научи цялата дейност. Още една техника е „Графици“, които са предназначени да внесат рутина и предсказуемост в деня на човек. „Писмен график“ може да помогне на лицето да разбере и запомни планираните дейности. Използването на снимки на дейности в реда, в който се случват през деня, е чудесен начин да се насърчи независимостта на човека. „Местоположение“ е още един начин, който може да помогне на хората с интелектуална недостатъчност да

култивират умения за независим живот. Човекът се обучава на задачата на мястото, където обикновено тя трябва да се изпълнява. И може би най-важната „техника“ от всички е именно практиката, чрез редовно практикуване на умения, те не само се научават, но и се усвояват и запомнят.

Приноси

Приноси към теорията:

1. Извършен е задълбочен анализ на характеристиките на адаптивното поведение на хората с интелектуална недостатъчност.
2. Това беше един от първите цялостни теоретични анализи на характеристиките на адаптивното поведение на хора с интелектуална недостатъчност пребиваващи в Гърция.
3. Валидността и надеждността на скалата за адаптивно поведение (ABS) беше изследвана както от теоретична, така и от практическа гледна точка.

Приноси към практиката:

1. Затрудненията в адаптивното поведение могат да бъдат основа за прилагане на съответните програми за интервенции.
2. Скалата за адаптивно поведение (ABS) може успешно да се използва в Гърция за измерване и контрол на адаптивното поведение при хора с интелектуална недостатъчност.
3. Скалата за адаптивно поведение (ABS) представлява важен оценъчен инструмент за всички лица, които работят с хора с интелектуална недостатъчност.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Vasilakopoulou, S., & Tzvetkova-Arsova, M. (2021). An Approach to Intellectual Disability. *«Business Management, Economics and Social Sciences»*, psychology, pedagogy and education, 86-91. {HYPERLINK "http://doi.org/10.51586/BMESS2021-10"}
2. Vasilakopoulou, S., & Tzvetkova-Arsova, M. (2021). Self-Determination of People with intellectual Disabilities in Independent Living and Quality of Life. *«Business Management, Economics and Social Sciences»*, psychology, pedagogy and education, 92-97. {HYPERLINK "http://doi.org/10.51586/BMESS2021-11"}
3. Vasilakopoulou, S., Tzvetkova-Arsova, M., & Petridou, C. (2021). The transition of people with Intellectual disabilities to independent living. *«Business Management, Economics and Social Sciences»*, psychology, pedagogy and education, 98-105. {HYPERLINK "http://doi.org/10.51586/BMESS2021-12"}
4. Vasilakopoulou, S. (2022). TEACHING INDEPENDENT LIVING SKILLS TO INTELLECTUALLY DISABLED PEOPLE. Conference proceedings *«Research and innovation»*. Sofia University, (2). 12-17. {HYPERLINK "http://doi.org/10.51586/RAI2022-2-2"}
5. Vasilakopoulou, S. (2022). Strategies and conditions for the Inclusions of Intellectually Disabled People in Education. Conference proceedings *«Research and innovation»*. Sofia University, (2). 18-26. {HYPERLINK "http://doi.org/10.51586/RAI2022-2-3"}